

Centenari de la Primera Guerra Mundial. Els nens acollits

Josep Pujol

El proper 13 de novembre farà cent anys que l'Imperi austríac es va rendir i va posar fi a la Primera Guerra Mundial. Tot i que el misto que va encendre la metxa es va furgar amb l'assassinat a Sarajevo de l'arxiduc Francesc-Ferran, el 28 de juny de 1914, la foguera s'havia anat formant des de molt abans, fonamentalment degut a dues causes: l'imperialisme i el nacionalisme.

Durant la primera meitat del segle XIX la potència econòmica occidental era el Regne Unit. Cal tenir en compte que l'any 1860 la meitat de les exportacions de l'Àfrica, l'Àsia i Amèrica es destinaven al Regne Unit, però l'any 1900 ja només representaven la quarta part. Va ser el moment del creixement espectacular dels Estats Units, que l'any 1913 ja aportaven el 46% de la producció minera i industrial mundial, Alemanya també s'havia enfortit amb el 23,5%, mentre que el Regne Unit havia baixat fins al 19,5% i França aportava l'11% restant. Els alemanys volien fer valer aquest impressionant progrés econòmic, i això passava per forçar un nou repartiment colonial que li assegurés el proveïment de matèries primeres, i al mateix temps assegurar la seva estabilitat territorial enfront de França i de l'Imperi rus, el qual maldava per tenir una sortida a la Mediterrània.

Les potències europees pràcticament s'havien repartit tot l'Àfrica, però el Marroc era oficialment independent. L'any 1905 França va intentar imposar unes reformes al sultà, que en realitat era una maniobra per colonitzar el país. L'Imperi alemany no ho podia permetre, feia temps que reclamava la seva part al país africà i no volia que perillés la llibertat de pas a la Mediterrània. Les tensions que van provocar aquest fet no varen desembocar en un enfrontament armat, però varen provocar molta tibantor entre les potències.

Però no era només a l'Àfrica on hi havia territoris en disputa. Des de 1299, existia l'Imperi turc amb demarcacions en tres continents, entre aquestes el sud-est d'Europa. Era un estat multiètnic i multi-confessional, successor de l'Imperi islàmic, del qual conservava moltes tradicions. Degut a la seva extensió i a dominar les rutes de les espècies i de la seda, la seva economia era sanejada, de manera que mentre a la resta d'Europa es produïen els avenços industrials i comercials propiciats per la introducció dels nous materials procedents d'Amèrica, ells van seguir treballant amb les matèries primeres locals i a base d'artesanía. A la segona meitat del segle XVIII, els industrials occidentals van tenir sobreproducció i van inundar la península balcànica amb els seus productes. Aquest canvi d'hàbits va afectar tot l'Imperi turc, que va entrar en decadència.

D'aquesta debilitat se'n van aprofitar els diferents pobles de la península balcànica: Sèrbia, Grècia, Romania, Bulgària... que a poc a poc, i amb el suport dels russos, van anar aconseguint la seva independència. Un cop van ser autònoms, es van considerar perjudicats pels límits fronterers que els havien imposat, cosa que va provocar conflictes entre ells. Fruit d'aquestes confrontacions va ser la preponderància de Sèrbia; aquesta nació, en sentir-se enfortida, començà a reclamar els territoris eslaus de Bòsnia i Hercegovina, que formaven part de l'Imperi austrohongarès. La seva capital era i és Sarajevo.

Amb aquest panorama queda clar que les tensions al continent europeu eren altíssimes i només calia una espurna que ho fes saltar tot. I aquesta es produí quan l'hereu de la corona austríaca va visitar Sarajevo i un estudiant bosnià el va assassinar. Àustria hi va voler veure la complicitat de Sèrbia i li va declarar la guerra. Immediatament, Rússia declarà la guerra a Àustria i tot seguit va aflorar el joc d'aliances: Alemanya va declarar la guerra a Rússia i a França, i el Regne Unit ho va fer contra Àustria i Alemanya.

Aquesta guerra va durar cinc anys i va arribar a tot el continent europeu, més Turquia, el Japó i el nord de l'Àfrica, excepte els països escandinaus, Holanda, Suïssa, Albània i Espanya. És per això que se la coneix com a Gran Guerra, o Primera Guerra Mundial. També se la considera la primera guerra total, perquè tota l'economia d'aquests països es va orientar a la guerra i, a més, va implicar tota la societat civil. Però, a més, va ser una guerra diferent a totes les anteriors: es construïen trinxeres per defensar les posicions conquerides, hi intervingueren els primers carros de combat, no es dubtà a utilitzar gasos asfíxians i s'hi desenvoluparen els primers combats aeris i submarins.

Un cop firmat l'armistici, el gener de 1919, es reuniren les parts a París i acordaren el Pacte de Versalles, segons el qual es considerava l'Imperi alemany responsable del conflicte. Aquest pacte va imposar greus sancions als perdedors¹: a l'Imperi alemany se li van treure totes les colònies, se li va limitar l'exèrcit i se li va imposar importants sancions econòmiques, que va pagar, en part, cedint fraccions del seu territori, terres que donaren pas a nous estats com Polònia o les repúbliques bàltiques. Pel que fa als seus països coalitzats: Àustria va perdre els territoris eslaus i es va convertir en república; Hongria va perdre la sortida al mar i part dels seus territoris van passar als països fronterers; Bulgària va cedir territoris a Grècia, i la part europea de l'Imperi turc va quedar reduïda a la mínima expressió.

Els nens i la guerra

A conseqüència dels avenços tecnològics del segle XIX i a la industrialització, es va incrementar el poder destructiu de l'armament i el seu radi d'acció, de manera que el fet de matar a distància va portar a una despersonalització de l'enemic, que va fer que es difuminés la frontera entre civils i militars. Tant les mines antipersona com el gas tòxic van tenir una incidència especial en els nens: molts van morir o quedar ferits, però també n'hi va haver que van perdre els seus pares, o simplement van ser separats de les seves famílies, es van quedar sense casa, van ser traslladats d'un lloc a un altre, o van passar gana, fred o penalitats.

Aquest fet va somoure l'ànim de moltes persones i provocà l'aparició d'unes organitzacions² destinades a protegir els desventurats que patien les conseqüències de la guerra, i molt especialment els nens. Aquesta vulnerabilitat va despertar molta simpatia entre els

seus contemporanis i va ser la societat civil, més que no pas els governs, la que es va organitzar per ajudar-los. L'any 1914, el Comitè Internacional de la Creu Roja va fundar una secció per a la població civil, que aviat va rebre el suport del govern suís. A més, la majoria de confessions protestants tenien el seu comitè d'ajut, i l'any 1919 es va crear Save The Children Fund, que encara avui és l'organització no governamental líder en aquest sector.

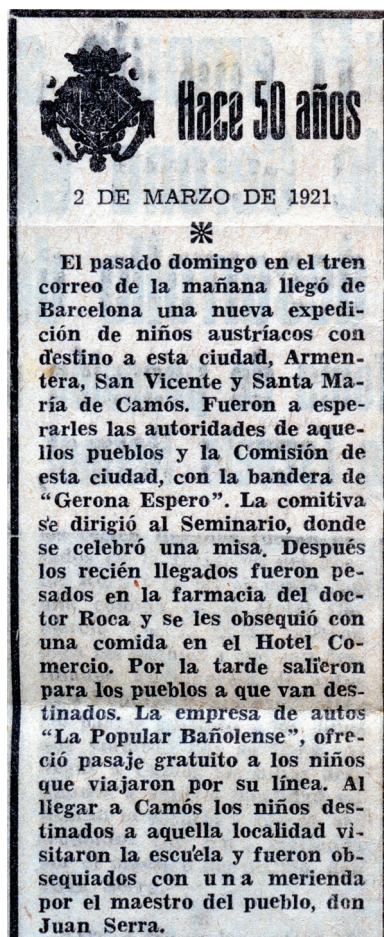
Així doncs, per primera vegada els nens es varen convertir en objecte de les relacions internacionals i aquestes organitzacions van desplegar operatius humanitaris per ajudar-los a base d'assistència entre els diferents països, i en varen ser molts els que es varen implicar en les evacuacions internacionals. Va ser el moment en què es varen establir, amb els seus encerts i errors, les bases de l'humanitarisme actual.

1921, nens i nenes de Graz refugiats de la Gran Guerra. En Kleiner és a la 1a fila dret. Foto família Kleiner.

Perquè ens fem una idea de com estaven les coses, aportaré unes poques dades que considero molt significatives. Entre 1919 i 1922, el centre i l'est d'Europa va passar la pitjor fam dels darrers tres segles: es considera que el 90% dels menors de deu anys havien

passat gana i que un 10% tenien malalties relacionades amb la desnutrició. A principi de la postguerra, la quarta part dels nens petits d'Àustria no podia caminar a causa del raquitisme i es calcula que la tercera part dels nens de Viena tenien tuberculosi, i com que consideraven més important el fet de respirar aire pur que el de passar fred, les clíniques infantils instal·laven llits sobre els teulats. Un altre problema era el del vestit i el calçat, perquè el bloqueig de la producció i de les importacions va fer que la roba anés molt escassa, amb una dificultat afegida, calia cremar la roba dels malalts infecciosos per evitar la propagació de les malalties. Amb aquest panorama no és d'estranyar que una bona colla de nens fossin enviats per aquestes organitzacions a diferents països per allunyar-los de tanta misèria.

Nota de *Los Sitios* (2 de març de 1921) amb l'arribada nens refugiats. Foto família Kleiner.

Nens austríacs al Baix Ter

Com en altres tantes parts del món, en les nostres contrades també hi va haver famílies que varen oferir-se per allotjar nens que sofrien les conseqüències de la guerra. Un d'aquests nens refugiats, en Franz Kleiner, va deixar un manuscrit en què explicava el procés que va seguir per poder venir. Per una banda, narra que, coneixedors de les conseqüències de la guerra, els clergues de les nostres contrades feien proselitisme per trobar famílies que volguessin acollir nens al llarg d'un any, i es comprometien a fer el seguiment del seu comportament i a canviar-lo de casa si no hi havia un enteniment mutu. Aquesta actitud va commoure un bon nombre de famílies, de manera que en els nostres pobles, i a còpia de diferents onades, es va formar una nombrosa colònia de nens austríacs³.

Per la seva part, diu en Kleiner que va llegir al diari, l'any 1920, que cinc-cents nens i nenes de la ciutat de Graz⁴ podien anar a passar un any de recuperació a Espanya, i que les condicions eren: tenir el permís patern, pagar cinc-cents corones i haver après esperanto. No va ser fins al 1921 quan varen sortir les primeres expedicions, i en cada una hi viatjaven cinquanta nens i dos monitors.

Nens de Graz; Kleiner és el 1r a la dreta (2 de juliol de 1921). Foto família Kleiner.

També explica el viatge des de l'emoció d'acomiar-se dels pares, a l'estació, a les onze de la nit, a la descoberta del mar, a Gènova, seguit d'un viatge en vaixell fins a Barcelona, i altre cop amb tren fins a Girona, en un desplaçament que va durar sis dies sencers. A partir d'aquí exposa amb entusiasme la rebuda a Girona, la missa a la catedral, el dinar a l'hotel i la primera repartició; el seu grup va tornar al tren i a Sant Jordi Desvalls es va tornar a partir. A Sant Jordi els esperaven tres tartanes que els van portar a Torroella: descriu la plaça plena per rebre'ls, que van sortir a saludar al balcó de l'ajuntament, i en el seu escrit encara sembla paladejar la crema cremada a la qual els van convidar a la lleteria de la Maria Payet⁵, abans de conèixer les seves famílies d'acollida.

També explica que quan s'acostava el termini de la seva estada, els varen informar que si volien romandre-hi un any més, i tenien el vistiplau de les dues famílies, podien fer-ho. I que els que s'hi varen acollir, un cop transcorregut aquest altre període, atès que la guerra ja portava molts maldecaps al govern alemany, no varen tenir un control tan estricte per a la recollida, de manera que uns quants d'aquests nens es varen quedar més temps, o fins i tot tota la vida. Alguns d'aquests joves, avui ja traspassats, han deixat un grat record, i em permeto fer memòria d'un parell d'ells.

1923,
nens refugiats.
Schörgi és
el del mig
a darrera.
Foto arxiu
familiar.

Franz Kleiner, l'Austriac

Va néixer a Graz el 1907, essent el segon de quatre germans. El seu pare era sastre i la seva mare tenia una bugaderia, i entre tots dos tenien una dotzena d'empleats, vull dir amb això que pertanyia a una família que es guanyava bé la vida. Però amb el començament de la Gran Guerra el govern necessitava diners i homes, de manera que els varen fer lliurar l'or i la plata que tenien, i a canvi els van donar una placa de ferro amb la inscripció "Or he entregat, per ferro"; al mateix temps, varen mobilitzar el pare, que ja tenia 37 anys, i per tant el benestar de la família va minvar considerablement.

L'any 1918 els seus germans petits varen anar dos mesos de recuperació a Hongria, i en varen tornar molt contents i satisfets, de manera que quan es va assabentar de l'oportunitat de venir a referse a Espanya, després de vèncer les reticències familiars per la llunyania i la durada, va aconseguir que l'hi inscrivessin. Per complir amb les condicions, va estudiar l'esperanto i, òbviament, no li va servir per a res.

El 21 de febrer de 1921, a les onze de la nit, a l'estació de Graz, es va acomiadar del seu pare sense saber que ja no el tornaria a veure, i va arribar a Torroella el dia 27. Tenia tretze anys. El van allotjar a can Pere Ramell i l'Enriqueta Pascal, de Gualta, una família sense fills i amb pocs mitjans econòmics, cosa que feia més valuosa l'acollida. Transcorregut el primer any, quan ja s'estava preparant per marxar (fins i tot li havien fet un vestit a can Vilallonga), el va anar a trobar en Kaimel, un altre nen refugiat a Gualta, i el va convèncer per quedar-se un any més, ja que la situació a Graz seguia molt precària. Transcorregut el segon any, ell ja havia pres els costums d'aquí i no va fer res perquè el consolat el vingués a recollir.

Conta en les seves memòries que el seu pare adoptiu -ell l'anomenava *tiu*- anava a jornal, però que va arrendar una closa del mas Nou per fer-hi arròs. Explica que, en no tenir ni animals ni eines, el *tiu* la va fer treballar pels del mas Fuster i que ell va anar a aquest mas a "tornar feina"⁶. Diu que no ha oblidat mai que, en el moment de marxar-ne, l'"amo" el va cridar i li va donar dues monedes de dues pessetes de plata i li va dir: "Això és per a tu." Varen ésser els primers diners que havia guanyat, tenia quinze anys.

A partir d'aquell moment va treballar de bracer, fins que l'any 1928 es va començar la carretera de Torroella a Parlavà i ell hi va treballar des del primer dia fins que va estar acabada. Mentrestant, als dinou anys, s'havia casat amb la Pilar, una neboda dels seus "pares" que

feia de pastora; varen seguir vivint amb ells i allà va néixer la seva primera filla. L'any 1933, pocs dies abans de venir al món la segona, la Camila, es varen establir a Sant Feliu de Boada, on un oncle de la Pilar els va arrendar una casa i vint vessanes de terra. Per compensar tots els jornals que fins aquell dia havia aportat, en Pere Ramell li va donar un camp que havia comprat al Montellà, un carro i un cavall; era la seva primera propietat. Quan feia tretze mesos que eren a Sant Feliu, va néixer la tercera filla, la Teresa, per a la qual en Franz va haver de fer de llevadora.

Franz Kleiner el 1924.
Foto família Kleiner.

En aquest lapse de temps havien tingut la primera collita de civada i de blat de moro, i paulatinament es varen anar fent amb bestiar de tota classe. En Franz no es va vendre el gra de la collita i la gent del poble, quan feia curt, es va acostumar a anar-li'n a comprar en petites quantitats. Aquest va ser el primer pas per convertir-se en comerciant de gra, que al mateix temps va ser el primer pas per ampliar el negoci a altres tipus de queviures i obrir l'única botiga del poble.

La primera vegada que va fer arròs va ser l'any quaranta, i només vint-i-quatre hores després d'haver tret les garbes, el camp va quedar arrasat per l'aiguat més famós de les nostres contrades. Mentre compaginava la feina de pagès i la de comerciant, el veí li va vendre la casa, i per completar la jornada hi va obrir un cafè.

Però el canvi més important va esdevenir l'any quaranta-vuit. Per fi en Franz tenia allò que tan enyorava, un hereu. El seu somni sempre havia estat portar una gran extensió de terra amb molt bestiar, però amb tres noies al darrere no es decidia a embrancar-s'hi. Atès que el naixement d'en Franz va coincidir amb la marxa de l'Emili Saurí cap a Torroella, la qual cosa deixà lliure un mas a Sant Iscle amb dues-centes vessanes de terra, es va afanyar a arrendar-lo. Des d'aquell moment la fama de l'Austriac es va estendre per tota la comarca; amb l'esforç de tota la família havia posat el mas en producció, havia augmentat el bestiar i l'any 1951 ja havia comprat un tractor de segona mà. També va tenir una de les primeres màquines de munyir i, per acabar d'arrodonir el negoci, va comprar un trull a Torroella, edifici que anys més tard va reconvertir en apartaments i on posteriorment la seva neta hi ha posat una sucursal del col·legi Montessori.

Franz Kleiner. Foto família Kleiner.

Va ser sempre un bon estrateg, i l'any 1963 va animar la creació de la cooperativa de Serra de Daró, gràcies a la qual varen poder comprar eines grans i modernes que abaratien els costos de producció, i a pesar que el seu fill va deixar el mas deu anys més tard, emprenedor de mena com era, no va defallir i va seguir treballant-lo, i va acceptar la presidència de la cooperativa, càrrec que va abandonar als setanta-vuit anys. Però el pas del temps és implacable i quan la Pilar va emmalaltir, van deixar el mas i es varen instal·lar a Torroella, tancant, a poc a poc, una llarga vida d'emprenedor.

Ludwig Shorgi

Més conegut pels torroellencs com en Cherqui, va néixer a Graz el 1907. Era el tercer de quatre germans. El seu pare treballava en una foneria i va morir en la Primera Guerra Mundial, i es donà la circumstància que, quan en Cherqui era aquí, la seva mare va morir en un bombardeig a la Segona Guerra Mundial.

Va arribar a Torroella l'any 1921, a can Rossell, quan tenia catorze anys. Era un noi alt i corpulent, i de seguida se'n van conèixer dues característiques: li agradava menjar cansalada crua i sabia esquiar (cal recordar que la primera estació d'esquí d'Espanya és la de La Molina, que obre com a tal l'any 1922).

A pesar de ser molt tímid, era una persona molt tractable i al cap de poc temps ja s'havia incorporat a les activitats que feien els seus coetanis: li encantava anar a nedar al riu, a la bassa de baix, i va resultar ser un excel·lent jugador de futbol, per la qual cosa es va fer famós pels seus xuts que anaven de porta a porta. Tenia bona veu i li agradava molt el cant, i sovint se'l sentia cantant, o xiulant, bocins d'òpera o de sarsuela.

En aquella època era normal que els fills aprenguessin l'ofici del pare, i encara que aquest no era el cas, vivint a can Rossell va aprendre l'ofici de baster i tapisser. Com que era un home pacient, i alhora amb una força superior a la normal, com a operari era molt ràpid i un artista entapissant. Després de treballar quaranta anys a can Rossell, va acabar la vida laboral a les carrosseries d'en Vert.

Tota la vida es va sentir austríac, tenia molta relació amb en Kleiner i amb altres nois que varen venir refugiats; també va mantenir correspondència constant amb la seva mare, i després amb els seus germans, i sobtava veure que els segells de correus portaven l'efi-

gie del furer. L'any 1934 va anar a Graz, passant per Venècia, i va tornar meravellat de com havia evolucionat el país.

Es va casar amb l'Ernesta Darné, filla de la Viuda, van viure primer al carrer d'Ullà, a sobre de ca la Cristiana, i després al carrer dels Dolors, als pisos de la Leonor, *Gana*, i als vespres anava a fer de cafeter al bar de la Viuda. En no tenir descendència⁷, i amb el temps que ha passat, hi ha perill que en perdem la memòria.

En Schorgi i l'Ernesta. Foto arxiu familiar.

Agraïments

Vull agrair a en Pere Rossell i a la Camila i la Teresa Kleiner les informacions que m'han donat i el material que m'han deixat, sense el qual no hauria pogut escriure la tercera part de l'article.

Bibliografia

VICENS VIVES, Jaume: *Historia General Moderna***. Barcelona: Montaner y Simón, S.A., 1974.

FERNÁNDEZ, Antonio: *Historia Contemporánea*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, 1978.

GARCÍA, Margarita; GATELL, Cristina. Temps. *Història contemporània*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, 1990.

KINDER, Hermann; HILGEMANN, Werner. *Atlas histórico mundial***. Madrid: Ed. Istmo, 1978.

CORTÈS BRAÑA, Lurdes. *Ayuda humanitaria a los niños europeos víctimas de la Primera y Segunda Guerra Mundial*. Tesi Doctoral UPF, 2016.

KLEINER, Franz. *Pensant enrere*. Manuscrit de les seves memòries, 1993.

Notes:

¹ També va tenir conseqüències a llarg termini. Els alemanys no van pair mai les limitacions que se'ls varen imposar i es poden considerar les bases que varen fonamentar la Segona Guerra Mundial.

² En realitat, des de 1863 existia el Comitè Internacional de la Creu Roja.

³ Aquest fet es repetí al final de la Segona Guerra Mundial, també amb molta participació, tot i la situació precària que hi havia en les nostres contrades.

⁴ Graz és la segona ciutat més important d'Àustria. Està situada al sud-est, a tocar de les fronteres amb Hongria i Eslovènia.

⁵ Era una lleteria que hi havia al començament del carrer Major, al costat de l'actual farmàcia Ferriol. La propietària també tenia acollida una nena.

⁶ "Tornar feina" era una modalitat d'intercanvi de treball en el qual no hi havia moviment de diners. Un efectuava una feina per una altra, i aquest li tornava amb una labor equivalent.

⁷ Varen ser una de les famílies de Torroella que varen acollir un nen de la Segona Guerra.